

Топчийските скали – безценен природен паметник в Лудогорието

Сведения за този край намираме в пътеписите на Карстен Нибур, Евлия Челеби и Феликс Каниц. Богато е културно-историческото и природно наследство на тази гревна земя. Тук праистория, античност и средновековие

са оставили многобройни свидетелства за живота и борбите на местното население. Капанците, които населяват село Топчи, са особена етнографска група, която се смята за наследници на българизирани кумани. Има теория, според която капанците са наследници на пеленачетата, които княз Борис I е оставил живи при избиването на 52-та бунтуващи се срещу него (и срещу християнството) болярски рода. Затворил ги в „капан“ – в местност, обградена от високи скали, за да може да ги контролира и избие, ако се разбунтуват пак.

Звучи романтично, макар да няма сериозни исторически или дори фолклор-

Село Топчи е от групата капански села в Североизточна България. Отстои на 18 км северно от областния център Разград, в западната част на физикогеографската област Лудогорие – обширно плато, което в османското минало е било известно с името „Делиорман“, по-късно е било наричано и „Полесие“ (1941 – 1950). Днешното „Лудогорие“ е буквален превод от турското Делиорман.

ни доказателства. Според груга, далеч по прозаична теория, името „капанци“ идва от характерна женска носия, украсена „на канку“.

Топчийската речна долина е уникален природен феномен с изобилие от води,

които имат карстов произход. Реката протича надлъж през цялата долина. Събира водите на извори и изворчета, а води началото си от големия карстов извор в село Побит камък. Държавни кладенци над и под село Топчи изпращат вода на много лудогорски села. Големият карстов извор в селото под скалите Гюн Гьормез, вече 105 години захранва местната войнишка чешма. В миналото всяко домакинство е ползвало собствен кладенец за битови нужди.

Долината, макар и неголяма, е с ярко изразен проломен характер. В нея Топчийските скали величествено доминират над красивата долина. По произход

скалите са органогенни кредни седименти. Те са много богати на фосилна фауна. Образци от разнообразни фосили може да се видят в палеонтологичната сбирка в селото. Разположени са по линията Побит Камък – Топчи – Каменово. Десният борд на долината е формиран от компактен, непрекъснат скален масив, а левият е от изолирани сенчести, усойни скални образувания. Тъкмо изпод тези скали бълбукат извори и поточета.

Топчийските скали са дали името на съседните две села – Побит камък и Каменово. Голямо е скалното многообразие в тях. Изветрели скални феномени (наричани „монолити“) са характерен елемент на общата скална система. Няколко такива е имало и в центъра на село Побит камък, но са били превърнати във ... филц! Подобни монолити около село Топчи и днес гописват историята на необозримата геоложка живопис. Тук времето е запечатало страница от безкрайната вселенска гавнина, естествен паметник, сътворен от неръкомтворния гений на един велик закон, наречен природна еволюция, символ на творческата му сила.

Пещерите в Топчийските скали са естествен пророден феномен. Те са са неделима част от скалната формация и национално природно богатство. На Топчийските пещери е отделено заслужено внимание в книгата „Пещерите на България“ от П. Трантеев, К. Косев (1978). Групираны са най-вече около село Топчи, но има и в самото село, каквито са „Дочоолте пещери“ в долния край, срещу махалата „Кошоосу“. Това е дву-етажен пещерен комплекс, с дълбока сложна вътрешност, с междинен отвор, скален мост и комин над тях.

Друг пещерен комплекс е „Думчелките“. Той се намира непосредствено под

Една от величествените Топчийски скали до с. Топчи (Разградска обл.) на лявата страна на долината на р. Топчийска.

Сн. Ганчо Йорданов

кариерата. Представлява две сводести пещери – близнаци, разположени хоризонтално една до друга с гладки вътрешни стени. „Маргелийто“ е дълбока пещера, свързана е с много местни легенди.

Като деца много обичахме да ходим из тия пещери. Стените им чернееха от прилепи, стотици, хиляди. Днес вече и помен не е останало от тия летящи бо-зайници. И не са само прилепите. Помня, веднъж старият местен ловец Петър Колев ме беше попитал: „Къде останаха ония, големите, бели пуйки?“

Така някога местните жители наричаха белоглавите лешояди, които обитаваха скалите под селото. Запомних ги и аз – да се реят и кръжат, високо в не-

Част от масива на Топчийските скали край с. Топчии (Разградска обл.) на дясната страна на долината на р. Топчийска. Сн. Ганчо Йорданов

бето и винаги по гвойки. Няма ги вече и тях! От стари хора съм запомнил местния скален топоним „Кармал Кая“, зад воденицата на хаджи Бойко. А пък слезеш ли надолу по ливадите, винаги ще чуеш гузукане на скален гълъб. По скалните корнизи под кариерата някога гнезדהа и бухали. И те прогонени, напуснаха вековните си обитания.

Лешоядите са видове от националната ни орнитофауна, носители на ценен еволюционен капитал и се ползват с особена международна защита. Днес Франция и Испания харчат милиони за реинтродуциране на тези птици в страните си, а ние прогонваме нашите. През миналия век в разградската мъжка гимназия имаше преподавател – натуралист, казваше се Киряков. Той водеше ученици-

те си тук да наблюдават скали и пещери. За тази цел те изминаваха пешком близо 40 км. Топчийската речна долина е една същинска Мека за естественици, археолози, палеонтолози и геолози ...

Когато на 16 май 1874 година Феликс Каниц посетил с. Топчии, той пише с доза възхита: „Стигнахме до живописно разположеното село Топчу.“ Днес сред същите живописни скали и пещери, в сърцето на природния оазис на Лудогорието отекват взривове, сноват самосвали, боботят багери. Работи една голяма карьера. Случаят няма аналог в нашата страна, а може би и в Европа. Със Заповед № 48/05.03.1982 г. Окръжен народен съвет Разград заповяда прекратяване дейността на кариерата. Но русенското предприятие не изпълни заповедта.

Част от пещерния мини-комплекс в масива на Топчийските скали край с. Топчии (Разградска обл.). Сн. Ганчо Йорданов

Защо? Отговорът очаква обществото. Показани са Законът, Науката ...

Защитата на природата е не само местен, но и общонационален, европейски въпрос. Видният български орнитолог от миналото Николай Боев беше казал: „Не само етичен дълг, но и въпрос на национална чест и екологична култура е да бъде опазен живият ни генетичен фонд.“ Топчийската речна долина, заедно с принадлежащите ѝ скални образувания, пещери, реки, подпочвени води, влажни зони, карстова структура, водна и наземна фауна, водорастителни сообщества, богато културно-историческо наследство, е уникален природен феномен за страната.

Към всичко това да добавим и създадената с находки от района уникална

местна палеонтологична експозиция. Природните дадености на това кътче от нашата страна са повече от достатъчни за включването му в Natura 2000. Сега „Топчийско гере“ има статут на природна забележителност. Тук творческата сила на Природата се е разгръщала в течение на хилядолетия. Днес защитата на живата и неживата природа е въпрос не само на национална чест, но и на национален социален престиж, критерий, тест за лична култура и достойнство, белег за духовния облик на всяко цивилизовано общество.

Ганчо Йорданов

(бивш уредник на етнографския Капански музей в с. Топчии (Разградска обл.)

ЛЮБОПИТНО

Мравки „камикадзе“ живеят в Югоизточна Азия

Colobopsis explodens секунди преди самовзривяването си

Мравка – „портиер“, охраняваща входовете на гнездото

Известно е, че мравките са социални насекоми, които живеят в сложни и големи общества, формирани от различни касты – работници, войници, полово размножаващи се мъжки и женски мравки и гр. Те имат строга социална организация и поведение. Особено организирани и агресивни са те, когато са изправени пред опасност от неприятели и в защита на своите гнезда и територии. В последните години научните списания публикуваха новината, че в някои страни на Югоизточна Азия – Тайланд, Виетнам, Малайзия, о-в Борнео живеят и мравки – „камикадзета“, които при защита на своите колонии жертват живота си за отблъскване и унищожаване на посегателите на техните семейства и гнезда. В различни азиатски страни са открити и описани 15 вида мравки – камикадзета, а последният от тях, наречен с името „Експлодиращ Колобопсис“ (*Colobopsis explodens*) е описан скоро в българското научно списание ZooKeys (2018 г.).

Забележително е, че при среща на този вид с неприятели на мравешката колония, в борбата се включват не само мравките войници, които имат по здрави хитинени челюсти, но и работниците, които се грижат за построяването и поддържането на гнездото, за прехраната, отглеждането на царицата и ларвите и пр. Тези работни-

ци имат даже по-опасно токсично оръжие срещу неприятелите от войниците, но това им струва и живота. Когато колонията е нападната, например от групи хищни насекоми, мравките работници смело отиват на среща с тях, издигат вертикално коремчето си и го насочват към неприятеля, рязко свиват коремните си мускули, пукат коремната си стена и изхвърлят капчици леплива токсична течност върху агресора. Самопожертвалата се мравка умира скоро след това, но токсичният секрет оказва своето въздействие върху неприятеля. Лепливата токсична течност на Колобопсис е с жълт цвят и това е дало основание видът да получи и популярното име „Жълта лига“ (Yellow goo). Досега липсват по-подробни изследвания за химическия състав на тази своеобразна защитна течност.

При Колобопсис експлоденс е установена още една любопитна каста от работници, имаща силно разширена фуниевидна предна част на главата. Изследователите считат, че това е отделна каста от охранители на входовете към гнездото на колонията, които действат като портиери и „запушват“ с главата си тесните входове при нашествие от нежелани гости и врагове.

По Zoo Kees и Природная механика